

Лариса Сігасва,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОСТІ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

Загальновідомо, що освітній потенціал країни визначає її конкурентоспроможність на світовому ринку. При цьому мається на увазі не тільки той шкільно-вузівський потенціал, який в майбутньому дає результат, а й постійне підвищення освіченості працездатного і не тільки працездатного населення вже сьогодні. Саме завдяки такому "освітньому стрибку" низка країн забезпечила собі передові позиції в цивілізованому світі.

У чому ж основна причина підвищеної уваги найбільших політиків, економістів, соціологів саме до освіти дорослих? Вся справа в тому, що можна закупити саму передову техніку, придбати найефективніші виробничі технології, залучити до виробництва найталановитіших громадян, але в корені змінити економіку не вдасться тому, що основна маса працюючих виявляється не підготовленою до трудової діяльності відповідно до нових вимог. Тому освіта дорослих стає системним державним завданням у розвинених країнах, у центрі якої – проблема організації навчання, перенавчання дорослих.

Статистичні дані свідчать: у Німеччині навчається від 37 % до 42 % дорослого населення, в США – більше ніж 60 %. В Японії обов'язкову середню освіту було введено більше ста років тому. Нещодавно урядом Японії розроблена концепція загальної вищої освіти. В Україні, яка історично входила до Росії, основи загальної освіти дорослих були закладені ще в XIX столітті. У її витоків стояли великі педагоги: Х. Алчевська, В. Вахтеров, Г. Ващенко, В. Водозов, Г. Гринько, П. Каптерев, Є. Мединський, К. Ушинський, М. Пирогов та багато ін. Першою організаційною формою освіти дорослих були так звані "недільні школи". Після революції 1917 року однією з головних завдань держави стала ліквідація неписьменності дорослого населення в країні. Всеобуч в різних формах став загальним. Грамотність до 1970 року серед населення СРСР у віці від 9 до 49 років становила 99, 7%. У післявоєнні роки навчання дорослих отримало ще більшого розмаху. Але слід зазначити, що починаючи з 1990 року відбуваються зміни, які перетворюють освіту для народу на освіту обраних. Ця тенденція поширюється в суспільстві, особливо серед молоді. Сьогодні в Україні більше ніж 1 мільйона дітей шкільного віку не відвідують навчальні заклади. Чи не є це реальною загрозою безпеці країни? Якщо ми не врятуємо освіту, не врятуємо науку, ми не врятуємо суспільство. Ще Катерина Велика стверджувала: "Потрібно просвіщати націю, якою повинен керувати". Великий французький вчений, лауреат Нобелівської премії Ф. Жоліо-Кюрі попереджав: "Країна, де шкодують гроші на науку, неминуче перетворюється на колонію". І, нарешті, світовий досвід показує, що ніякі жорсткі заходи політичного, економічного та іншого характеру не можуть запобігти можливості соціальних конфліктів, якщо співвідношення найбільш багатих і найбільш бідних становитиме більше ніж 1:10. Системна криза, що вразила державу і суспільство в кінці 80-х років XX ст., не змогла не позначитися на зміні і формах освітньої діяльності дорослого населення. На перше місце вийшла проблема адаптації людини, сформованої в інших історичних обставинах до нових соціально-економічних умов. Розв'язання цієї проблеми супроводжувалося низкою труднощів. Багатьом дорослих довелося перенавчатися або набувати нові знання та професії. Пріоритетними стали вивчення правових аспектів бізнесу, маркетингу та менеджменту, оволодіння аудиторської і рієлторської спеціальностями, надання консалтингових послуг і ін. У цих областях в наявності комерціалізація освіти дорослих. В результаті поглиблюється диференціація освітніх можливостей різних груп населення, про що говорилося вище. На ринку освітніх послуг сьогодні відбувається гостра конкурентна боротьба за споживача. Залишилася на узбіччі просвітницька робота, громадянська освіта, покликане допомогти людині виробити власну позицію, орієнтуватися в перипетіях складної ситуації в країні та світі, усвідомлено робити свій громадянський вибір. Гостро постало питання про утворення сучасного правового загального навчання, що допомагає формуванню політико-правової культури населення, активізації роботи на таких напрямках, як становлення місцевого самоврядування, поширення знань про права людини і способах їх захисту. Особливо гостро ця проблема стоїть для жителів невеликих міст, селищ і сіл. Сьогодні в Україні частка літніх людей в загальній чисельності населення перевищила 20 %. Освітня та інформаційна робота з цією категорією громадян стає однією з найбільш соціально значимих. У розвинених країнах ця робота здійснюється на державному рівні з відповідними організаційними структурами. На жаль, наслідком глибоких кризових явищ в економіці та соціальній сфері стало майже повне скорочення обсягів бюджетного (державного) фінансування інформаційно-освітньої роботи з населенням, в той час як у західних країнах існують і активно працюють національні програми розвитку освіти дорослих.

Велике значення в освіті дорослих в сучасних умовах має активізація просвітницької діяльності з боку науковців, викладачів, громадських об'єднань, товариства "Знання" України тощо. Система просвітницької роботи серед населення через товариство "Знання" була створена ще в радянські часи. І хоча основна увага в її роботі приділялася партійно-ідеологічній пропаганді, але приблизно 30 % всієї лекційної роботи віддавалася певного напрямку: інформації з природничо-наукового, медичного, науково-технічного, інших видів просвітницької тематики. І цю роботу здійснювали вчені, педагоги, лікарі – представники інтелігенції. Зараз ця робота зведена нанівець.

Сподівання на те, що пережиті нині труднощі, страждання, біль людей, їх моральна, освітня деградація оздоровлять їх, аморальні. Страждання та біль, погіршення якості життя людей ніколи не приводили і не приведуть до морального відродження. Навпаки, тільки освіченість нації, а не вузької її частини, спрямованість до творення допомагають витримати випробування і йти вперед. Не зважаючи на труднощі, які відбуваються в країні, освіта дорослих набуває в Україні особливого значення. Але слід зазначити, що не тільки наявність освіти у дорослої людини складає її духовне обличчя. Є вагомий підстави вважати, що людська сутність – духовно-моральна.

З нашої точки зору, якщо ми говоримо про "нову парадигму", то розглядаємо освіту дорослих як розвиток здібностей і вмінь, що дозволяють людині повною мірою брати участь в житті. Народу і нації освіта дорослих дає шанс розвинути і затвердити свою самобутність, політичну, економічну і інтелектуальну самостійність. "Моральний перелом" для XXI ст. полягає в ясного усвідомленні, що тільки освіта може забезпечити суверенітет і гідність нації, і особистий суверенітет та захист людини, її здатність бути людиною, його "свободу для...будь-чого". "Всесвітня доповідь про людський розвиток – 1995" наголошує: "...помилково стверджують, що людський розвиток – це розвиток людських ресурсів, збільшення людського капіталу. Це означає змішання цілей і засобів. Ні в якому разі не можна розглядати людину як просте знаряддя виробництва, що забезпечує матеріальне благополуччя, і бачити в цьому останньому головну мету. Це була б страшна перестановка ролей" [1, с.10].

Усвідомлення сучасності як епохи глобальних проблем, культурних, національних перетворень вимагає, як нам здається, перегляду багатьох аспектів життя з метою відмови від помилок минулого. В умовах посиленої девальвації загальнокультурного компонента освіти дорослих, превалювання прагматично-утилітарних тенденцій предметом культурологічного аналізу стає виявлення та обґрунтування культурних цілей і функцій освіти дорослих як сфери духовного виробництва, його соціального значення як посередника між культурою і особистістю, як споживача культури і як регулятора, що здійснює відбір культурно-освітніх цінностей і культурних моделей, що сприяють гармонізації та стабілізації соціокультурної ситуації в сучасній Україні.

На жаль, ми рідко замислюємося над тим, що в розвитку точних, природничих, як і гуманітарних наук, в архітектурі та образотворчому мистецтві, літературі і театральній діяльності сучасний світ багатим зобов'язаний античному суспільству, яке близько двох тисяч років тому перетворилося в римське. Подарувало воно нам і "меценатство" – термін, що

позначає благодійну, зверх діяльність та допомогу всім, хто її потребує. Меценат — особа, сприяюча на безвідплатній основі розвитку науки і мистецтва, надаючи їм матеріальну допомогу з особистих коштів. Про першого Мецената, того самого, чиє ім'я стало прозивним, на жаль, відомо небагато. Яким був чоловік, який став для всіх уособленням добра і безкорисливості? Звернемося до історичних фактів. Гай Цільний Меценат (Maecenas) – римський державний діяч, близький друг і радник імператора Октавіана Августа. Він походив із стародавнього етрусського роду Цільний. Народився, як припускають, між 74 і 64 роками до Різдва Христового і належав до стану вищого дворянства. Середина першого століття до нашої ери була для Римської держави часом важких випробувань: революції та громадянські війни розхитували і потрясли державу. Здавалося б ще трохи – і вона розвалиться на частини і зникне. Ніщо не пов'язувало людей. Рідні та близькі люди становились ворогами. Після загибелі Цезаря сенатори хотіли відновити стару Республіку, друзі Цезаря – зберегти і привласнити собі ту верховну владу, якою володів диктатор. Переможцем виявився внучатий племінник Юлія Цезаря Октавіан Август, який став першим імператором Риму. Він був переконаний у необхідності монархічного правління. Октавіана вважали найбільш відповідним ідеалу правителя. Меценат ще під час громадянської війни став на його бік і часто виконував важливі його доручення. Він був в числі послів, які налаштовували в Брундізії примирення Антонія з Октавіаном, двічі заспокоював народні заворушення в столиці Імперії. Після закінчення війни Меценат жив у Римі й за відсутності правителя віддав державними справами, не займаючи при цьому ніякої офіційної посади. Будучи одним з найвпливовіших і довірених друзів і помічником імператора – брав активну участь у влаштуванні держави та зміцненні влади.

Коли Октавіан надумав передати всі справи сенату і народу, він звернувся за порадою до своїх найближчих друзів: до Меценату, якого цінував за вміння мовчати, і до Агріппи, скромного і витривалого в працях. Агріппа схвалив відмову від єдиновладдя, але Меценат розмірковував інакше, і в мові його були такі слова: "Якщо ти дбаєш про вітчизну, за яку вів стільки воєн, за яку з задоволенням віддав би й свою душу, то перетвори його і приведи в порядок раціональним чином. Можливість і робити, і говорити все, що тільки хто забажає – це джерело загального благополуччя, якщо маєш справу з благорозумними людьми, але це призводить до нещастя, якщо маєш справу з нерозумними". Таким чином, кожен, хто буде охоче робити свою справу, з готовністю допомагати іншому, ставить на перший план розсудливість, буде щасливою людиною. Воістину – думки, гідні сучасності!

Імператор похвалив і Агріппу, і Мецената за мудрість, красномовство і відкритість, але перевагу віддав пораді Гая Цільнія Мецената. Меценату були зовсім далекі честолюбство, заздрість і недоброчливість. У своїх відносинах до Августа він був вільний від низькопоклонства; сміливо висловлював свої погляди, нерідко абсолютно протилежні планам імператора.

У чому ж секрет безсумнівної чарівності особистості, яка подарувала світу образ благодійності? Крайні поети того часу находили в ньому уважного і турботливого покровителя і захисника; заслуги його перед ними стали і заслугами перед римською (латинською) поезією.

Головне – не в матеріальній підтримці, не в подарованих іменах, а у створенні творчого життєвого середовища, яке допомагало покровителям і поетам робити свою справу. Нащадки повинні дякувати Мецената за вміння підтримувати в своєму гуртку традиції дружби, що залишило великий слід в історії людства. Він помер в 8 році до Різдва Христового (746-м від заснування міста Риму), гаряче оплаканий друзями і всім народом, заповівши все своє майно Августу Октавіану.

Минуло лише сто років після смерті Мецената, і класик римської епіграми вживає це ім'я в номінальному сенсі: "Були б покровителі поезії, в поетах недоліку не буде". Так почалася історія безкорисливої допомоги ближньому в його прагненнях, а ім'я Меценат говорять тоді, коли хочуть сказати про добру, безкорисну людину. Таких людей багато в Україні. "Добро ніколи не кричить", – так кажуть мудрі люди. Потреба робити добро стає невід'ємною частиною души людини. Мені здається, що такою людиною була і Олена Степанівна Дубінчук, яка на перше місце завжди ставила можливість допомогти дорослому обрати свій шлях на важкій дорозі під назвою "життя".

Література

1. Майор Ф. Высокий образовательный замысел / Майор Ф., Танган С. // Педагогика. – 1996. – №6. – С. 10.